

folklor/edebiyat - folklore&literature , 2023; 29(1)-115. Sayı/Issue -Yaz/
Summer DOI: 10.22559/folklor.2502

Araştırma makalesi/Research article

Türkçe Dil Bilgisel Kanıtsalların Kurgusal Anlatıda Kullanımı ve İngilizceye Çevirisi: “Benim Adım Kırmızı” Örneği

The Appearance of Turkish Grammatical Evidentials in Fictional Narratives and Their Translation into English: The Case of “My Name is Red”

Melike Üzüm*
Nurettin Demir**
Kadim Polat***

Öz

Bu çalışmada, Orhan Pamuk’un romanı *Benim Adım Kırmızı* ve İngilizce *My name is red*’den hareketle Türkçedeki dil bilgisel kanıtsallara edebi çeviride karşılık olarak kullanılan sözlüksel işaretleyicileri ve Türkçedeki kanıtsal içeriği İngilizceye aktar-

Geliş tarihi (Received): 2-01-2023 - Kabul tarihi (Accepted): 02-07-2023

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye / Assoc. Dr., Başkent University Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Ankara/Turkey melikeuzum@gmail.com. ORCID ID 0000-0002-2338-8066

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye / Hacettepe University Faculty of Letters Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara/Turkey, demirn@hacettepe.edu.tr., ORCID ID 0000-0002-3891-6546

***Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye/ Res. Assist., Başkent University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Ankara/Turkey. kadim.polat.49@gmail.com., ORCID ID 0000 0003 0878 3751

ma stratejilerini inceledik. Çalışmanın amacı; Türkçe kanıtsalların hedef dildeki karşılıklarını tespit ederek çeviride dil tipolojisi kaynaklı anlam kaybı olup olmadığını ortaya koymak, varsa nedenlerini açıklamaktır. Karşılaştırmalı bir inceleme yapabilmek için *Sketch Engine* programı yardımıyla incelemeye konu romanın Türkçe ve İngilizcesinden iki ayrı veri tabanı oluşturduk. Derlem temelli incelemede, kurgusal metinde kullanılan çeşitli anlatı türlerini dikkate alarak dil bilgisel kanıtsallar –*mİş* ve *Imİş*'in İngilizcede nasıl karşılandığını belirledik. Bu çerçevede, ilk olarak anlatının oluşturulmasında dolaylılığın alt ulamlarının görünümünü ve kanıtsalların işlevlerini örnekler yardımıyla tartıştık. İkinci aşamadaysa anlam kaybının ortaya çıktığı durumları değerlendirdik. İnceleme sonucunda, –*mİş* ile işaretlenen çıkarımsal bildirimlerde ve *Imİş* kullanımlarında dolaylılığın her zaman çeviriye yansıtılmadığını, kaplamsal olarak dolaylılıktan kaynaklanan belirsizlik anlamının da hedef dilde kaybolduğunu ortaya koyduk. Bazı durumlarda, sözlü kültüre ait aktarım ile ikinci el/üçüncü el kanıtı dayanan önermelere ise *once upon a time, I have heard tell* gibi ifadeler eklenerek anlamın açık hâle getirildiğini tespit ettik.

Anahtar sözcükler: *kurgusal anlatı, kanıtsallık, çeviri, kanıtsal stratejiler, sözlüsel işaretleyiciler*

Abstract

In this study, we investigate the lexical markers and the evidential strategies used for grammatical evidentials in the Turkish to English translations of Orhan Pamuk's novel "My Name is Red". The objective of the study is to determine the equivalents of evidentials in the target language of the translation, and to reveal any potential loss of meaning in terms of language typology-based translations as well as explaining the reasons of such loss. To make a comparative analysis, we created two separate corpora from the English and Turkish versions of the novel by using the *Sketch Engine* program. Taking into account the narrative types used in the construction of the novel, we evaluate the equivalents of evidentials –*mİş* and *Imİş* in English on the basis of the corpus. In this framework, we discuss the appearance of the sub-categories of indirectivity and the functions of evidentials in the narration on the selected examples by considering the translated samples in which the loss of meaning occurs. Our findings indicate that indirectivity is often not reflected in the translated form through inferentials, and the reported speech as well as language samples that carry uncertainty arising from indirectivity were lost during the translation. In certain cases, the meaning has been clarified by adding expressions such as *once upon a time, I have heard tell* to the propositions based on second-hand/third-hand evidence, and the oral culture.

Keywords: *fictional narrative, evidentiality, translation, evidential strategies, lexical markers*

Extended abstract

Evidentials, which are considered under evidentiality, mark how the speaker accesses propositional information. With the functional approach, languages can indicate the source

of information with grammatical and/or lexical items (adjective, adverb, verb) or discourse-based strategies (Tournadre & LaPolla, 2014; Zymner, 2020: 287). If the language does not contain grammatical markers to indicate the source of the information, the meaning can be conveyed by other items which are equivalents or that have a similar function. However, studies on evidentiality generally deal with grammatical items as a system (Aikhenvald, 2004; 2018; Johanson, 2000, 2003, 2018). Turkish is one language that uses grammatical evidentials, which have been used since the historical periods of Turkic languages.

In the evidentiality system of Turkish, indirect access to information is marked with *-mİş* and *İmİş*. However, the fact that English has a typology that is not based on morphology in terms of evidentiality makes it difficult to translate Turkish grammatical evidentials to English. In this study, we investigate the lexical markers and the evidential strategies used for grammatical evidentials in the Turkish to English translations of Orhan Pamuk's novel *My Name is Red*. The study's objective is to determine the equivalents of evidentials in the translation's target language and to reveal any potential loss of meaning in terms of language typology-based translations as well as explaining the reasons for such loss. This study will contribute to cross-language studies and translation science by examining the transference of evidentials in the translation of Turkish fictional works.

In the analysis, qualitative and quantitative research methods were used. To reveal the frequency values and uses of the evidentials comparatively, we created two separate corpora in English and Turkish by using the *Sketch Engine* program. The selected work, *My Name is Red*, provides data that can exemplify uses in different narrative types in terms of evidentials. Taking into account the narrative types used in the construction of the novel, we evaluate the equivalents of evidentials *-mİş* and *İmİş* in English and consider the potential loss of meaning in the translated form. In this framework, we first discuss the appearance of the sub-categories of indirectivity and the functions of evidentials in the narration of the selected examples. In the second stage, we focus on the translated samples in which meaning is lost.

Our findings indicate that indirectivity is often not reflected in the translated form through inferentials, and the reported declarations that are marked with *-mİş* and *İmİş*, as well as language samples that carry uncertainty arising from indirectivity, are lost during the translation.

(1) *Demek ki rüyalar orada insanların Şeytanla düzüşmesine ve onları suçlayıp yakmaya yarıyormuş.*

“In this way, dreams could be manipulated over there, to show that people were having sex with the Devil and to accuse and condemn Jews”

The utterance given above exemplifies the use of lexical marker and grammatical marker together (double marking) (see Aikhenvald, 2004: 93). The speaker makes clear the meaning that propositional information is based on inference by saying *demek (ki)* “apparently”. When the lexical marker is removed from the proposition, it could also be interpreted as reported because of the grammatical marker, which is the general tendency (see Aksu-Koç & Slobin, 1986: 161-162). In the context of the utterance, a story acquired through hearsay is mentioned. Based on these narratives, the speaker makes inferences by reasoning. However,

the translation does not contain an equivalent stating an inference based on reasoning, and “could be” adds the meaning “probability” to the proposition.

(10) Mutluydum, mutluymuşum; şimdi anlıyorum.

“I was happy; I know now that I’d been happy.”

In this example categorized as an inference, the speaker uses the expression *Mutluymuşum* “Apparently, I was happy” to make the message he wanted to convey clearly to the receiver after the expression *Mutluydum* “I was happy”, which can be interpreted as a neutral value in terms of evidentiality. The following statement also supports the meaning that emerges in grammatical evidential *ImIş* and first-person effect. The speaker evaluates himself like someone else by referring to the distance between the speaker and propositional information (see Johanson 2000: 63). The speaker has consciously participated in the realization process of the event, but he evaluates himself by using indirect markers as if observing the traces left behind by the event. The meaning of self-evaluation arises from the first person. For such uses, “I must have” can be suggested for unconscious participation, and “apparently” for self-evaluation (see Slobin & Aksu, 1986: 192).

In the novel, the meaning has been clarified by adding expressions such as *once upon a time, I have heard tell* to the propositions based on second-hand/third-hand evidence, and the transfer of oral culture such as fairy tales and stories.

Considering lexical markers for hearsay, “apparently” and “görünüşte” appear to evolve into similar semantic fields to correspond to “visual evidence > auditory and visual evidence”. For this reason, it seems appropriate to use them as equivalents of each other in hearsay.

In the translation of literary works, meaning is not lost only because of language typology in the transfers of evidentials, and the author’s stylistic characteristics cannot be fully reflected. The author adapts the widespread use of hearsay in Turkish, and the stereotypes and grammatical markers seen in the oral culture tradition to his own narrative techniques. However, these adaptations cannot be translated, but instead the usual standard equivalents are used in English. To avoid loss of meaning, “apparently, seemingly, evidently, obviously etc.” for inferential, “allegedly, supposedly, reportedly, as they say, etc.” for hearsay in English can be equivalents of grammatical markers in Turkish. Further comparative studies on evidentials will provide important findings for both sciences of translation and linguistics to see the differences in meaning between languages and to show them comparatively.

Giriş

Kanıtsallık kategorisi altında ele alınan kanıtsallar, konuşucunun önermesel bilgiye erişim yolunu işaretler. Diller, işlevsel bir kategori olarak bilginin kaynağını dil bilgisel ve/veya sözlüksel (sıfat, zarf, eylem) araçlarla ya da söyleme dayalı stratejilerle işaretleyebilir (Tournadre & LaPolla, 2014; Zymner, 2020: 287). Bilginin kaynağını işaretlemede kullanılan dil bilgisel araçlar yoksa anlam, eşdeğer ya da yakın işlevde başka unsurlarla iletilebilir. Ancak kanıtsallık çalışmaları genellikle bir sistem olduğundan hareketle dil bilgisel araçlara odaklanır (Aikhenvald, 2004; 2018; Johanson, 2000, 2003, 2018).

Kanıt-sallık, son yıllarda farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Yayın-larda; kanıt-salların ya-zılı ve sözlü söylemin oluşturulmasındaki rolüne dikkat çekilir; işlevleri günlük konuşma dili, seçim kampanyaları, araştırma yazıları, politika ve medya gibi kullanım alanlarına göre belir-lenir (Fetzer ve Oishi, 2014; Söderqvist, 2020; Blanco 2020). Dil ilişkileri çalışmalarında ise kanıt-sallar kopyalanma eğilimi olan çekici kategori (attractive category) olarak değerlendirilir (Johanson, 2002: 99). Bunlara ek olarak bilginin kaynağını işaretleme, epistemik kiplikle ilişkilendirilerek konuşucunun olgusallığa yönelik yaklaşımı açısından da yorumlanır. Bu görüşe göre konuşucunun/yazarın kanıt-sal tercihi, önermesel olayın olgusallık değerine yönelik ikincil düzeyde bir anlam da taşır (van der Auwera ve Plungian, 1998: 85-86; Johanson, 2003: 283).

Türkçenin kanıt-sallık sistemi, *doğrudan* (direct) ve *dolaylı* (indirect) zıtlığı kurularak (Slobin ve Aksu, 1982; Tosun ve Filipović, 2022) veya *işaretlenmişlik* (marked) ve *işaretle-nmemişlik* (unmarked) tercihine göre sınıflandırılır (Johanson, 2000, 2018). Tarihi metin-lerde de tanıklanan dil bilgisel işaretleyiciler *-mİş* ve *İmlİş* (= *-(y)mİş*), günümüzde yaygın olarak kullanılır. İngilizcede ise bilginin kaynağı alıcıya sözlüksel kanıt-sallarla ya da farklı stratejilerle iletilir. Bu tipolojik farklılık çeviride, iki dil arasında kanıt-salların eşdeğerlerinin verilmesini zorlaştırır. Özellikle edebî eserlerdeki diyaloglarda bu anlamın hedef dilde verilip verilememesi anlamı değiştirebilmektedir. Örneğin yazar kanıt-salları belirli bir anlatım tarzı, etkileyici bir üslup yaratmak; yargının gücünü artırmak veya azaltmak amacıyla kullanılabilir (bk. Fetzer & Oishi, 2014: 324). Böylece edimsel düzeyde kurgusal anlatıda karakterin olgu-sallıkla ilişkisini de gösterebilir.

Türkçe ve İngilizcede sözlüksel kanıt-sal kullanımı benzerdir. Ancak sözlüksel kanıt-sal-ların sözlükbirim olarak tanımlanmaları; tanımda sözlüksel anlamları yanında dil bilgisel işlevlerini de göz önünde bulundurmak gerektirdiği için zordur. Bir dildeki sözlüksel ka-nıt-sala başka bir dilde içerik ve sözdizimi açısından örtüşen kanıt-sal karşılığı bulmak kolay olmadığından çeviride, sözlük kullanımı da işe yaramayabilir (bk. Ernst, 2007; Üzüm & Gökter Genç, 2021). Bu soruna dillerarası kanıt-sallık incelemelerinde de dikkat çekilerek karşılık verirken anlam kaybı olduğu ya da kaynak dilde bulunmayan bir anlamın ortaya çıktığı yönünde tespitler vardır (Aikhensvald, 2018: 7). Deneysel çalışmalar da göstermiştir ki ikidillilik ve dil edinimi açısından Türkçedeki dilbilgisel kanıt-salları İngilizceye aktarırken anlam kaybı olmakta, kanıt-sal kullanımı konuşucunun Türkçeyi edinim zamanına göre değiş-mektedir (Tosun ve Filipović, 2022).

Mevcut çalışmalardan hareketle uzman çevirmenlerce dil bilgisel kanıt-salların İngilizce-de karşılıkları nasıl verilmektedir? Çeviride anlam kaybı var mıdır, varsa hangi durumlarda ortaya çıkmaktadır? Bu soruların yanıtlanması, çeviri sırasında olası anlam kaybını göstere-cek, iki dildeki kanıt-sal kullanımı eğilimlerinin tespitine yönelik çevirmenlerin ve dilbilim-cilerin yararlanabileceği bulgular sağlayacaktır. Bu amaçla aşağıda, Orhan Pamuk'un farklı dillere en çok çevrilen eserlerinden olan *Benim Adım Kırmızı*'da (İstanbul, 1998) dil bilgisel kanıt-salların genel görünümü tespit edilerek Erdağ Gökna-r tarafından yapılan İngilizce çevirisi *My Name is red*'deki (New York, 2001) sözlüksel kanıt-sallar ve kanıt-sallık stratejileri incelenmiştir. Ayrıca anlam kaybının ortaya çıktığı durumlar tartışılarak kanıt-salların çeviri-siyle ilgili öneriler sunulmuştur.

1. Yöntem ve veri

Bu makalede nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İnceleme kısmında *Sketch Engine* programı yardımıyla hazırlanan veri tabanından yararlanılmıştır. Kanıtsalların sıklık değerlerini ve kullanımlarını karşılaştırmalı olarak görebilmek için Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki ayrı derlem oluşturulmuştur. Türkçe derlem 122,134 sözcük ve 8,520 cümle, İngilizce derlem ise 185,826 sözcük, 8,780 cümle içermektedir.

Eserde farklı anlatı türlerini temsil eden kullanımlar bulunduğundan anlam bilimsel ve biçimsel bir sınıflandırma yapılmış, kullanımlar anlatı türü açısından ayrıca değerlendirilmiştir. Sorgulamada *-mİş*'in sınırsonrası kullanımları dikkate alınarak *-mİş-Dİr* ve *-mİş-(I)Dİ* sırasıyla olasılık işaretleyicisi (epistemik kiplik) ve sınırsonrasılık ile geçmiş zaman kullanımı olarak değerlendirildiğinden incelemeye alınmamıştır.

Kanıtsallık ulamı, *-Dİ* kullanımı işaretlenmemiş ve *-mİş* işaretlenmiş zıtlığı çerçevesinde ele alınmıştır (Johanson, 2000: 65; 2018: 512, 519). *Imİş*, zaman değeri taşımayan sadece kanıtsallık bildiren bir dilsel unsur olarak kabul edilmiştir (Csato, 2000: 37). Kanıtsallık, *algısallık*, *çıkartımsallık* ve *aktarımsallık* alt ulamlarına ayrılmıştır. Aktarımsallıkta derlemden hareketle kendi içinde ikinci el/üçüncü el bilgiyi içine alacak şekilde aktarım ve sözlü kültüre ait anlatılar şeklinde ayrılarak tartışılmıştır.

2. Kuramsal çerçeve

2.1. Kanıtsallık ulamı

Kanıtsallık edimsel yaklaşımla dilin sosyal sonucu (social consequence of language), konuşmada kullanılan söylemsel bir strateji (rhetorical strategy) ve söylemin yapılandırılmasında değerlendirme ya da ikna etme işlevleriyle ele alınır (Nuckolls & Michael, 2012; González vd., 2017; Blanco, 2020). Kanıtsallar, kültürel yapıyı ve etkileşimi gösteren özellikler de taşırlar. Önermesel bilginin kolektif/genel bilgi (collective/general knowledge), kişisel bilgi (individual/personal knowledge) ya da sadece başkasından duyulan (hearsay) bilgi olduğu, konuşucu tarafından alıcıya kanıtsallarla iletilebilir (bk. Matthews 1965: 100). Anlatının yapılandırılmasında sözlü kültüre ait aktarımları işaretlemek için de belirli dilsel araçlar kullanılır (Willet 1988: 57; 96; Palmer 2001: 40-41). Ancak rüya, fal gibi sözlü geleneğe ait, konuşucunun tecrübe ettiği, başkasından duyduğu, kuşaktan kuşağa aktarım veya bilinen bilgiyi işaretlemeye dillere göre farklılık gösterir (bk. Kozintseva, 2000: 408; Dwyer, 2000: 52). Anadolu ağızlarında sözlü tarih ile masal ve hikâye gibi kurgusal anlatıları birbirinden ayıran dolaylılık işaretleyicileri varken standart varyantta *-mİş* ve *Imİş* dil bilimsel kanıtsalları kullanılır (bk. Demir 2012; Yıldırım 2018). Bunlara ek olarak algısal eylemler, kanıtsal zarflar da bilginin kaynağını işaretleyebilmektedir. Bu işaretleyiciler toplumun düşünce yapısı hakkında da bilgi vermektedir. İşaretleyicilerin kullanımı ve anlam alanları değerlendirildiğinde iletişimde önem verilen bilgi kaynakları ortaya çıkacaktır.

Anlatı türleri ile kanıtsallık ilişkisinin dillerdeki görünümüne bakıldığında yazılı ve sözlü dilde kanıtsallığın önemli bir role sahip olduğu açıktır (Zymner, 2020: 288). Bu açıdan çeviride kanıtsalların hedef dilde karşılıklarının verilir verilmemesi tartışılabilir. Bir yandan

Türkçe kanıtsalların İngilizce sözlüksel işaretleyicilerle veya farklı stratejilerle anlatıda gösterilmemesi anlam eksikliğine yol açarken diğer yandan çeviride kaynak dildeki anlatımın hedef dilin anlatım özelliklerine uygun hâle getirilmesi de beklenir (bk. Tosun & Filipović, 2022: 743). Hedef dilin anlatıyı yapılandırma yolları ve genel eğilimleri ile kaynak dil arasındaki benzerlik ya da farklılıklar burada önem taşır.

Alan yazınında dil edinimi ve diller arası etkileşim açısından Türkçe ve İngilizce iki dilli konuşucularda kanıtsallığın gösterimi çeviri yoluyla sorgulanmıştır (Tosun & Filipović, 2022). Türkçedeki dilbilgisel işaretleyicilerin İngilizcede sözlüksel olarak gösterilebileceği kuramsal olarak açıklanır. İngiltere ve Amerika’da yaşayan konuşucuların dilbilgisel kanıtsalları Türkçeden İngilizceye çevirirken genellikle dolaylılığa karşılık bir unsur kullanmadıkları, dolaylılığı göz ardı ettikleri görülmüştür. Bu sonuca ulaşılmasında konuşucuların dil edinim süreçlerinin de etkili olduğu, İngilizceyi erken edinenlerde kanıtsal kullanımının daha az görüldüğü belirlenmiştir. Bu çalışmada da işaret edildiği gibi uzman çevirmenlerce iki dil arasında kanıtsalların aktarımında izlenen yol ve anlam kaybının olup olmadığı; çeviri bilim, anlam bilim, dil tipolojisi ve dil edinimi gibi farklı alanlara veri sağlayacak bir konudur.

2.2. Türkçede kanıtsallık ulamı

Kanıtsallık, dillerde sistem ve strateji olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilir. Kanıtsal strateji asıl işlevi kanıtsallık bildirim olmayarak bir dil ögesinin bu amaçla kullanılması olarak açıklanabilir. Örneğin aktarım (reportive) ve alıntılama (quotative), anlatılarda görülen yaygın kanıtsallık stratejilerindedir (Zymner, 2020: 290-291). Konuşucu seçim yaparak kendi cümleleriyle aktarım yapabilir veya birincil kaynağın ifadesini aynen alıntılatabilir. Sözlüksel kanıtsallar da bu strateji içinde değerlendirilir. Bu çalışmada, dilbilgiselleşerek kanıtsala gelişen sözlüksel işaretleyiciler kanıtsallık sisteminin bir parçası sayılmıştır.

Türkçe dilbilgisel kanıtsallarıyla kanıtsallık sistemine sahip diller arasındadır (bk. Aikhenvald, 2004: 29-30). Bu sistemde dilbilgiselleşme yoluyla gelişen ve kullanılan sözlüksel işaretleyiciler de görülür: *anlaşılan, belli, sözde, güya* vb. Alan yazınındaysa kanıtsallığın Türk dillerindeki görünümü genellikle tipoloji ve dil ilişkileri bağlamında ele alınır. Türk dillerinin diğer dillerle ilişkisi ve tarihsel süreçteki durumu değerlendirilerek bir dilde ilişki kaynaklı kanıtsallık sisteminin gelişebileceği, yok olabileceği ya da mevcut kanıtsallık sisteminin değişebileceği tarihsel kaynaklarla açıklanır (Johanson, 1996; 1998; Lazard, 2001: 360; Aikhenvald, 2004: 288-302; Friedman, 2018: 126-129).

Tarihsel süreçte kanıtsallığın görünümüyle ilgili ilk değerlendirme dolaylılık ve doğruluk zıtlığı kurularak *Divan-ı Lügati’l Türk*’teki veriler üzerinden yapılır: *ol manga kalmış* “He came to me, but I did not know of it” *bardi* “He went, and I saw him go with my own eyes” (Dankoff, 1982: 412). Bu nedenle 11. yüzyıla ait bu eser kanıtsallığın kökenine ilişkin eski kaynaklardan biridir (Aikhenvald 2018; Friedman 2018). Dilbilgisel kanıtsalların tanıklandığı en eski kaynak ise Orhon yazıtlarıdır (bk. Friedman, 2018: 127). Orhon yazıtlarında geçmişteki olaylar için *-d/-t* kullanımında konuşucunun olaya tanık olduğu varsayılırken *-mİş*’in bilginin aktarımına dayandığı durumlarda kullanıldığına dikkat çekilir (Tekin, 1968:

188, 192). Bu yazıtların varlığı 8. yüzyılda *-mİş* ve *Imİş* < *ermiş* kullanımlarının en eski örneklerini görmemize imkân sağlamaktadır. Eski Türkçe üzerine yapılan bu yorumlardan hareketle Türkçede *-DI* ve *-mİş* karşıtlığı oluşturulur. Bu karşıtlığa göre *-mİş* çıkarımsallık (inferentiality) ve aktarımı (hearsay), *-DI* ise olaya tanık olmayı işaretler. Bu görüş alan yazınında büyük ölçüde kabul görür (Slobin & Aksu, 1982: 186-187; Aksu-Koç & Slobin, 1986: 159; Palmer, 2001: 47). Ancak dolaylı tecrübe (indirect evidence) *-mİş* ve doğrudan tecrübe (direct evindence) *-DI* zıtlığının Türkçe için uygun olmadığı Johanson tarafından açıklanır. Karşılaştırmada nötr değerde olduğundan Johanson *-DI* kullanımını kanıtsallık kategorisi açısından işaretlenmemiş kabul eder (2018: 512; 519, bk. Rentzsch, 2010: 272-273).¹ Bu görüşe göre çağdaş Türk dilleri için işaretlenmişlik ve işaretlenmemişlik karşıtlığı daha uygun görünmektedir (Johanson 2000; 2018). Tarihî olayların anlatımında *-DI* tercihi ve tanık olunmayan durumlar için kullanımı (*Büyü-dü-n*) bu görüşü desteklemektedir (Lazard, 2001: 363; Johanson, 2000: 74; 2003; 282-283; 2018: 519). Bu nedenle en azından günümüz Türkçesi için *-DI* kullanımının doğrudan ve dolaylılık zıtlığı oluşturmadığını, konuşucunun kanıtsallığı işaretlemek istemediği durumlarda görülen bir seçenek olduğunu söyleyebiliriz.

Kanıtsalların incelenmesinde dikkate alınması gereken bir konu da anlatı türüdür. Türkçede masalarda *bir varmış yokmuş* gibi kalıplar kullanılarak anlatı olgusal dünyadan ve konuşucudan uzaklaştırılır. Anlatı çerçevesi, *Imİş* ile kurulan bu kalıpta önermesel bilginin aktarımsal olduğu ve konuşucunun eylemin gerçekleşme sürecine katılmadığı dilbilgisel olarak da işaretlenerek oluşturulur. Sonrasında farklı görünüş-zaman işaretleyicileri kullanılabilir. İncelemede bu konu üzerinde durulacaktır.

2.3. İngilizcede kanıtsallığın görünümü ve çeviri

İngilizce kanıtsallık açısından Türkçeden farklı bir tipolojiye sahiptir. Dilin tipolojik özelliklerine göre bilginin kaynağı sözlüksel olarak işaretlenebilmekte ya da kanıtsal anlam ifadeye farklı stratejilerle eklenebilmektedir (bk. Chafe, 1986: 61). Ayrıca kiplik yardımcı eylemler (modal verbs) kanıtsallık bildirim için (ikincil düzeyde) kullanılabilir. Ancak bunların kanıtsallık yorumu bazı durumlarda ortaya çıkar: *John must be in his office* “John ofiste olmalı” (ışıklar açık, bu nedenle orada olmalı) (Palmer, 2001: 28). Birincil olarak kiplik değere sahip *must*, kullanımına bağlı olarak çıkarımsallıkla ilişkilendirilir (Aikhenvald, 2018: 7). Bu nedenle yardımcı eylemler, kanıtsallık stratejileri içinde değerlendirilir.

İngilizcede sözlüksel işaretleyicilerin anlam alanları ile ilgili Kemp (2018), *obviously*, *seemingly*, *clearly* kullanımlarını *çıkartım* (inference) ve *mantıksal çıkartım* (deduction) olarak değerlendirirken *evidently* ve *apparently* kullanımlarını ayrı ayrı aktarımsal (reportive) ve çıkarımsal (inferential) olarak değerlendirir. Görsel kanıttan (visual evidence) daha geniş kanıt türlerini kapsayacak şekilde kullanılan bu işaretleyicilerle ilgili olarak Chafe (1986: 268) *it seems* ve *apparently* gibi kullanımların aktarımsallık bildirim için diğer alanlardan ödünç alındığını belirtir. Ancak bunlar sözcük anlamlarından da anlaşıldığı üzere olayın ardında bıraktığı izlere ya da olayla ilgili diğer kanıt türlerinin gözlemlendiği bilgisine işaret ederek konuşucunun çıkarımını bildirirler. Aktarım ve çıkarım arasındaki temel fark, konu-

şucu ile önermesel olay arasındaki mesafedir. Buna göre bu çalışmada, konuşucunun önermesel olayın hiçbir aşamasına katılmadığını ve önermesel olaya başkasından duyma yoluyla eriştiğini bildiren işaretleyiciler aktarımsal, izler ve işaretlerden hareketle mantık yürütme ise çıkarımsal olarak sınıflandırılmıştır.

Çevirilerde ve dil incelemelerinde kanıtsalların hedef dildeki karşılıklarının ne olduğu ve nasıl verilmesi gerektiği dil tipolojisi açısından farklılık gösterir. Aikhenvald'in de dikkat çektiği gibi kaynak dilde olmayan anlamlar çeviri yapılan dilden kaynaklı olarak ortaya çıkabilir (2018: 7). Diğer yandan İsveççe ve İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerin daha doğru ancak zıt yönde çeviri yapılmasında anlam kayıplarının yaşandığı önceki çalışmalarda ortaya konmuştur (bk. Csato, 2009). Tosun ve Filipović bu durumun *-mİş*'in kanıtsallığın farklı ulamlarını işaretleyebilmesinden kaynaklandığı görüşündedirler (2022: 749). Buna ek olarak alıcı tarafından dil bilgisel unsurların anlam alanlarının algılanmasının sözlüksel ya da diğer işaretleme yollarından daha zor olduğu söylenebilir. Bu iki sorundan dolayı deneysel çalışmalarda cümle verilerek çeviri istenmesi durumunda bağlam eksikliği nedeniyle kanıtsal *-mİş* ya da *Imİş*'in anlamının kavranması güçleşmektedir. Sözlüksel işaretleyiciye başvuru- labilir ya da anlatı türünün dikkate alınması ve bağlamın verilmesi dil bilgisel kanıtsalların anlamını açık hâle getirebilir. Diller arası anlam aktarımında anlam kaybını önlemek için çevirmenlerin iki dilde de bu kategorinin kullanımını, anlam özelliklerini sadece iki dilli bir konuşucu olarak değil dil bilimsel bulguları da takip ederek göz önünde bulundurması gerekir. Bu da oldukça zor görünmektedir. Ancak dilbilgisel kanıtsallarla ilgili karşılaştırmalı incelemeler çevirmenler için başvuru kaynağı olarak kullanılabilir.

3. İnceleme

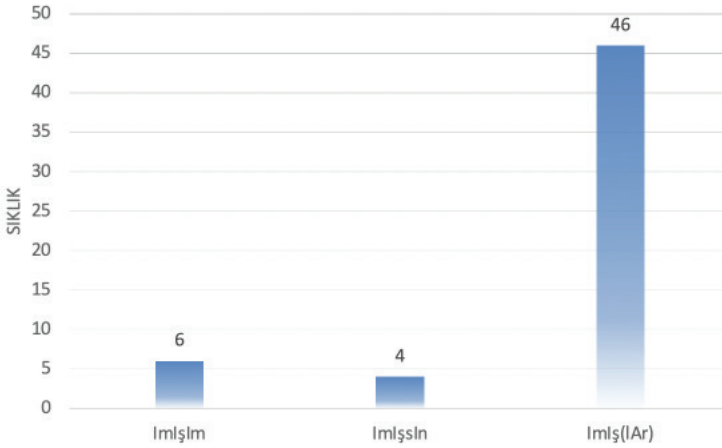
Yazı dilinde ve konuşma dilinde kanıtsalların kullanımı iletişimsel bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Ancak kanıtsal seçimleri konuşucuya göre değişen (indexical), öznel (subjective) veya kendi bakış açısına bağlı² (speaker's perspective) özellikler taşır (bk. Tournadre & La-Polla, 2014; Fetzer & Oishi, 2014: 327). Bu yönüyle kanıtsallar, bilginin kaynağı bildirdiği gibi konuşucunun önermesel bilgiyle ilişkisi ve bilgiye karşı kendini nasıl konumlandığını da gösterir (bk. Zymner, 2020: 293). Benzer şekilde kanıtsalların anlatının yapılandırılmasında kullanımı da konuşucunun bakış açısının olaya yerleştirilmesini, belirli bir zaman ve mekânda varlık kazanmasını sağlar (bk. Fetzer & Oishi, 2014: 326).

Dil bilgisel kanıtsallar kurgusal anlatıda; günlük diyaloglar, hikâye ve masal gibi sözlü kültüre ait anlatılar, kuşaktan kuşağa aktarım yoluyla anlatım gibi farklı görünümlemlerle karşımıza çıkar. Taranan eserde dil bilgisel kanıtsallar yanında *açık* (1 kez), *görünüşte* (1 kez) ve *belli (ki)* (13 kez) sözlüksel kanıtsallık işaretleyicileri de vardır.³ İncelemede bunlar üzerinde durulmayacak, kısaca "diğer kullanımlar" altında önemli noktaları vurgulamak amacıyla kullanım örneklerinden hareketle tartışılacaktır.

Benim Adım Kırmızı, yukarıda da belirtildiği gibi, kanıtsallar açısından farklı anlatı türlerindeki kullanımları örneklendirebilecek veriyi sağlamaktadır. Özellikle dil kullanımında aktarımsallık altında sözlü geleneğe ait anlatılarda kullanılan kalıp ifadelere yer verilmesi,

birinci el kanıt ve ikinci el kanıtın sözlüksel unsurlarla açık hâlâ getirilmesi, zaman zaman bilginin hangi kaynaktan edinildiğinin açık bir şekilde verilmesi anlatının yapılandırılmasında dikkat çeker.

Eserde öncelikle sadece kanıtsallık işleviyle ortaya çıkan *ImIş* kullanımları tespit edilmiştir. Kanıtsalların beklendiği gibi üçüncü kişiyle kullanımı diğerlerine oranla daha çoktur (bk. Curnow 2002: 184). *ImIş* eserde; algısallık, çıkarımsallık ve aktarımsallık ulamlarının üçü için de kullanılır.

Şekil 1: Kişiye göre *ImIş* kullanımları

ImIş'tan farklı olarak *-mIş*, sınırsonrasılıktan gelişen bir işaretleyicidir, görünüş-zaman işleviyle hâlâ kullanılmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir veri sunmayacağından sıklık değeri verilmeyecektir (bk. Kerslake & Göksel, 2005: 75). Ayrıca aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi sınırsonrası ve kanıtsal içeriğin birlikte görüldüğü algısal kullanımlar üzerinde durulmacaktır (bk. Johanson, 2000: 65):

(1) *Mutfağa gittim. Ağabeyim gelmiş. Hayriye, önüne misafirin pilavından bir sahan koymuş.*

“I went down to the kitchen. My brother, Shevket, was back. Hayriye had put before him a plate of the pilaf meant for the guest.”

Bu tür kullanımlar sınırsonrasılıktan kaynaklanan bir kanıtsallık içeriğine sahiptir. Konuşucu konuşma anında gördüklerini *-mIş* ile işaretler. Burada konuşucunun *-mIş* tercihi alıcıya olay sürecine (bilinçli olarak) katılmadığını, önermesel bilgiye ortadaki kanıtların temel oluşturduğunu sezdirir. Örnekte ağabeyin gelmiş olması; ağabeyin kendisi oradaysa algısal, kendisi orada değil ama geldiğini gösteren bir kanıt, ona ait bir eşya vb. varsa çıkarımsaldır. Ancak devamına bakıldığında ağabeyin konuşucusuyla aynı mekânı ve zamanı paylaştığı anlaşıldığından örneğin algısal kullanım olarak sınıflandırılması önerilebilir. Ancak bunların algısal olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmaya açıktır. Genel olarak algısallığın doğrudan kanıtsallıkla işaretlenmesi beklenmektedir ancak Türkçede doğrudan kanıta erişim durumunda da

dolaylılık işaretleyicileri kullanılabilir. Aslında bu eğilim iletişimde Türkçenin standart varyantında “bir kanıtın varlığı”na işaret etmenin önem taşıdığını gösterir. Anadolu ağızlarında daha çok işaretleyici bulunması sebebiyle ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

Algısal ve çıkarımsal kullanımlarda *-mİş*’ın anlam farkı özellikle çıkarımsallıkta ortaya çıkar. Epistemik açıdan çıkarımsallık edimsel düzeyde şüphe bildirir. Çeviride bu anlamın sözlüksel işaretleyicilerle verilmesi anlam kaybını önler. Bu nedenle aşağıda algısallık ulamında sadece *Imİş* kullanımları tartışılacak, çıkarımsallık ve aktarımsallık altında ise her iki işaretleyicinin kullanım örnekleri ele alınacaktır.

3.1. Algısallık

İncelenen eserde ad cümlelerine eklenen *Imİş*, algısallık ya da aktarımsallık ulamlarını işaretler. Algısallık, doğrudan kanıtsallığın altında konuşucunun duyu organlarıyla bilgiye erişimi, yani olaya tanık olma durumu olarak değerlendirilir (Aikhevald, 2004: 26). Ancak Türkçede tatma, koklama, dokunma gibi algılama yoluyla bilgiye erişim de dolaylı bilgiye erişimi gösteren *Imİş* ile işaretlenir ve üçüncü kişiyle çekimlenir. Aşağıdaki örnekte Türkçe *Imİş* ile işaretlenen algısal bildirim İngilizceye geçmiş zamanla çevrildiği görülür:

(2) *Kanım zannettiğim kırmızı mürekkepmiş.*

“What I thought was my blood was red ink.”

Örnek (2)’de konuşucu kan olarak düşündüğü şeyin mürekkep olduğunu algıladığını bildirir. Burada kanıtsal olayın zamanıyla ilgili bilgi vermese de bilginin kaynağının algılama olduğunun işaretlenmesi geçmiş zaman olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. Ancak örnek (3)’te görüleceği gibi geniş zaman olarak da çevrilmektedir. Örnekte kanıtsal kullanımı edimsel düzeyde erişilebilir durumdaki bilginin bir süre sonra algılandığını, edimsel düzeyde konuşucu için yeni bilgi olduğunu bildirir.

(3) *Evet, dedim, etini kıvamınca kıymışlar, lahana dolmam pek lezzetliymiş.*

“Yes,” I answered, “they’ve ground the meat to the right consistency, my stuffed cabbage is quite to my liking.”

Konuşucunun lahana dolmasını tabağına koyduğu ve ifadesinden önce tattığı, bağlamda açık bir şekilde verilir. Aksi durumda kullanım aktarımsallık olarak da okunabilir. Bu tür kullanımların kanıtsal tercihi olarak değerlendirilmesinde konuşucunun başka bir seçeneğinin bulunması ölçüt oluşturur: *Lahana dolmam pek lezzetli.*

3.2. Çıkarımsallık

Türkçenin standart varyantında kullanılan kanıtsalların dolaylılığın hangi ulamını işaretlediği bağlam ya da sözlüksel işaretleyicilerle açık hâle gelir. Çıkarımsallık kanıtın eş zamanlı olarak konuşma anında ya da öncesinde ortaya çıkmasına göre sırasıyla eş zamanlı çıkarım ve art zamanlı çıkarım olarak ikiye ayrılabilir (Plungian, 2001). Bu ayırmda kanıtlar, konuşma zamanında *işaretler* (signs) ve olay gerçekleşikten sonra konuşucunun kanıtları gözlemlemesi durumunda *izler* (traces) şeklinde ortaya çıkar. *-mİş*’ın sınırsonrasılıktan

gelişmiş olmasından ötürü izlerden hareketle çıkarım bildirdiği durumlarla örneklendirilir. İşaretler ve izlerden hareketle çıkarım, Türk dillerinden biri olan Özbekçede farklı işaretleyiciler kullanılarak ayrılır (Üzüm, 2023). Standart Türkçede kullanılan kanıtsallar ise bu ayrımı yapmaz. İngilizce çeviride bu anlam, bağlamla verilir. Çıkarımla ilişkili diğer bir alt ulam ise varsayımsallıktır (assumption). Varsayımsal bildirimler genel ya da kişisel bilgiye dayanır (Palmer, 2001: 28-29). Varsayımın çıkarımdan farkı, gözlenebilir bir delile dayanmamasıdır. İkisinde de bir mantık yürütme süreci olmakla birlikte kanıt türü açısından farklılıklar gösterirler. Türkçede aynı işaretleyicide örtüşse de kanıtsalların kullanım alanını ve işlevlerini açıklarken bu iki ulamın dikkate alınması gerekir. Bu sayede çeviride sözlüksel karşılığın seçiminde daha uygun bir aktarım yapılabilir.

(4) *Sana bu mektupla birlikte, akli bir karış havada bir gençken nakşedip bana yolladığın resmi de geri gönderiyorum. Hiçbir umut beslemeyesin, hiçbir yanlış işaret almayasın diye. İnsanların bir resme bakıp âşık olabileceklerini sanmak yalanmış.*

“Along with this letter, I’m also returning the picture you painted and sent to me when you were an impulsive youth with his wits not yet about him. I do this so you won’t harbor any false hopes or misread any signs. **It’s a mistake to believe** that one could fall in love gazing at a picture.”

Örnek (4)’te konuşucu konuşma anına kadar geçen olaylardan, gözlemlenen durumlardan hareketle çıkarımda bulunur. Burada ifadeye temel oluşturan kaynak, kişisel tecrübe, konuşurun deneyimlerinden hareketle ulaştığı sonuç olarak da değerlendirilebilir. Türkçede –*mİş* ve *Imİş*’ın varsayım bildirimini “might, I assume” ile, çıkarımsallık ulamında kullanımı ise “apparently” ile İngilizceye aktarılabilir (bk. Palmer, 2001: 30; Aikhenvald, 2004: 27). “It’s a mistake to believe” çevirisi kanıtsalların epistemik kaplamaları açısından değerlendirildiğinde anlam kaybına yol açmaktadır. Konuşucunun olgusalığa yönelik yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, çıkarımsal bildirimlerin bir olasılık içeriği vardır. Çeviride bu olasılık değeri kaybolur ve kesin bir yargı görülür.

(5) *Demek ki rüyalar orada insanların Şeytanla düzişmesine ve onları suçlayıp yakmaya yarıyormuş.*

“In this way, dreams could be manipulated over there, to show that people were having sex with the Devil and to accuse and condemn Jews”

Örnek (5)’te sözlüksel işaretleyiciyle dilbilgisel işaretleyicinin birlikte kullanımı, çift işaretleme (double marking) görülür (bk. Aikhenvald, 2004: 93). Önermesel bilginin çıkarıma dayandığı *demek (ki)* ile açık hale gelmiştir. Sözlüksel işaretleyici ifadeden çıkarıldığında aktarımsal olarak da yorumlanabilirdi ki genel eğilim böyledir (bk. Aksu-Koç & Slobin, 1986: 161-162). Bağlamda aktarım yoluyla edinilen bir hikâyeden bahsedilir. Bu anlatılanlardan hareketle de konuşucu mantık yürüterek çıkarımda bulunur. Ancak çeviride mantık yürütmeye dayalı çıkarım olduğunu bildiren bir karşılık bulunmaz, “could be” ile olasılık anlamı verilir.

Birinci kişi ile kanıtsal kullanımında farklı anlamlar ortaya çıkabilir. Aikhenvald’ın (2004: 220), dolaylı ya da görsel delile dayalı olmayan ifadelerde birinci kişi kullanımında ortaya çıkan durumlarla ilgili tespitleri şu şekilde sıralanabilir: *kasıtsız* (non-intentional), *irade dışı* (non-volitional), *kontrol eksikliği* (lacking in control) ve *olanların farkına varma*

(awareness of what is happening). Bu anlamlara Türkçede birinci kişi ve kanıtsal kullanımı üzerine yapılan incelemelerle yenileri eklenebilir (bk. Üzüm, 2022). Aşağıdaki örnekler birinci kişi etkisi dikkate alınarak değerlendirildiğinde örnek (6)'da anlam kaybı görülürken örnek (7)'de dil bilgisel kanıtsalın anlam içeriği çeviride verilir.

(6) *Mutluydum, mutluymuşum; şimdi anlıyorum.*

“I was happy; I know now that I'd been happy.”

Örnek (6)'da konuşucu kanıtsallık açısından nötr değer olarak yorumlayabileceğimiz “mutluydum” ifadesinden sonra alıcıya iletmek istediği mesajı açık hâle getirmek için “mutluymuşum” ifadesini kullanır. Devamında gelen ifade de dil bilgisel kanıtsal *ImIş* ve birinci kişi kullanımında ortaya çıkan anlamı desteklemektedir. Konuşucu kanıtsalın konuşucu ve önermesel bilgi arasına koyduğu mesafeden yararlanarak kendini değerlendirir (bk. Johanson 2000: 63). Konuşucu olayın gerçekleşme sürecine bilinçli katılım sağlamıştır ama konuşma anında kendisini dışarıdan bakan bir göz gibi değerlendirerek çıkarımda bulunur. Birinci kişiden kaynaklı olarak kendini değerlendirme anlamı ortaya çıkar. Bilinçsiz katılım için “I must have”, kendini değerlendirme için “apparently” önerilebilir (bk. Slobin & Aksu, 1986: 192).

Örnek (7)'de *ImIş* ve birinci kişi ile kullanım sonucu önermeye eklenen farkına varma anlamı çeviride “I suddenly realized” ve “I hadn't been aware” kullanımları ile ifade edilir:

(7) *Umutla dopdoluymuşum, ama nakkaşhane ile evim arasındaki solgun hayatımı yaşarken hiç farketmezmişim bunu.*

“I suddenly realized I was a hopeful man, something I hadn't been aware of while living my life in the shadows between workshop and household.”

3.3. Aktarımsallık

Dolaylılığın altında aktarımsallık, hafızayla veya hafızayı harekete geçirmeyle ilişkilendirilir (Tornadre & LaPolla, 2014; Fetzer & Oishi, 2014: 322). Eserde, aktarımsallığın ulamları (sözlü kültüre ait, ikinci el kanıt, üçüncü el kanıt vb.) olarak ele alınan farklı anlatı türlerinin örnekleri görülmektedir (bk. Willet, 1988; Palmer, 2001). Tarihî olayların, masal ve hikâye gibi sözlü kültüre ait aktarımsal ifadelerin anlatıya yerleştirilmesi bir üslup özelliği olarak dikkati çeker. Yine aktarıma dayalı kullanımlarda kaynak kişinin açık bir şekilde verildiği ya da bağlamda aktarımin türünün açık hâle getirildiği ve tarihî kaynaklardan aktarımların yapıldığı görülür. Diğer yandan alıntılanmaya da sıkça başvurulur.

–*mIş* ve *ImIş*'in aktarımsallık ulamında çevirisi “s/he, they say ...” şeklinde ya da “reportedly, allegedly” gibi sözlüksel kanıtsallarla yapılabilir. Aşağıdaki örnekte “... söyledi” devamındaki ifadeler aynı anlamdaki dil bilgisel işaretleyiciyle işaretlenmiştir:

(8) *Bana Erzurumlu vaizden heyecanla bahsedip bu haberleri veren turşucu, çarşı pazarı saran kalp paranın, yeni dukaların, aslanlı sahte Florinlerin, gümüşü gittikçe azalan akçelerin tıpkı sokakları dolduran Çerkezler, Abazalar, Mingeryahlar, Boşnaklar, Gürcüler, Ermeniler gibi insanı kesin ve geri dönüşü zor bir ahlaksızlığa sürüklediğini söyledi. Ahlaksızlar, isyankârlar kahvehanelerde toplanıyorlarmış, sabahlara kadar dedikodu ediyorlarmış. Ne idiği belirsiz cascavlaklar, afyonkeş meczuplar; Kalende-*

ri kalıntılarını Allah'ın yolu budur diye tekkelerde sabahlara kadar musikiyle oynayıp, oralarına buralarına şişler sokup, her türlü edepsizliği yaptıktan sonra birbirlerini ve küçük oğlanları beceriyorlarmış.

“The pickle seller who passionately informed me about the cleric from Erzurum said that the counterfeit coins-the new ducats, the fake florins stamped with lions and the Ottoman coins with their ever-decreasing silver content-that flooded the markets and bazaars, just like the Circassians, Abkhazians, Mingarians, Bosnians, Georgians and Armenians who filled the streets, were dragging us toward an absolute degradation from which it would be difficult to escape. **I was told** that scoundrels and rebels were gathering in coffeehouses and proselytizing until dawn; that destitute men of dubious character, opium-addicted madmen and followers of the outlawed Kalenderi dervish sect, claiming to be on Allah's path, would spend their nights in dervish houses dancing to music, piercing themselves with skewers and engaging in all manner of depravity, before brutally fucking each other and any boys they could find.”

(9) *Enişte Efendi'nin yetiştirmesi, nakıştan kitaptan anlar bir yeğeni varmış: Kara.*

I was told that Enişte Effendi had a nephew named Black Effendi whom he'd cultivated, a man trained in illumination and book arts.

Örnek (8)'de *ImIş*'ın aktarımsallık bildirimi çeviride “I was told” ile karşılanır. Çeviride bağlamdan yararlanılmış, öncesinde yer alan bilgi dikkate alınarak dil bilgisel kanıtla “bana söylendi” anlamında bir karşılık verilmiştir. Örnek (9)'da da benzer şekilde *ImIş* karşılığı “I was told” görülür.

Aşağıdaki örnekte ilk *ImIş*'ın karşılığı çeviride verilmez ancak devamında gelen ifadede “I've heard tell” kullanımı aktarımsal bir ifade olduğunu açıkça alıcıya iletir. Konuşucunun kendi sesi ara tümce olarak aktarımsal ifadenin içine yerleştirilir. Bu ara tümcede aktarımsallığın kullanımında bilgiye erişim ve hafızanın devreye sokulması açıkça görülür. Ancak İngilizcede verilen karşılıktaki “söylenegelen” bir aktarım olduğu anlamı bağlamdan çıkarılabilir.

(10) *Bu Frenk ülkesinde zaten köpeklerin hepsi böyle elbise giyermiş. Orada sözümona kibarlar kibar bir Frenk karısı çıplak bir köpek mi görmüş, yoksa köpeğinkini mi görmüş bilemiyorum artık, “Ayy hayvan çıplak!” diye₁ düşüp bayılmış, diye₂ hikâye ederler.* (18)

“In that Frankish land of hers, all dogs wear outfits like that anyway. **I've heard tell** that over there a so-called elegant and well-bred Venetian woman saw a naked dog-or maybe she saw its thing, I'm not sure-anyway, she screamed, “My dear God, the dog is naked!” and fainted dead away.”

Örnek (10)'da ilk tümcedeki *ImIş* ile işaretlenen aktarımsal bilginin devamında iç içe verilen iki aktarım vardır. Burada belirtmek gerekir ki *diye₁* “diyerek” anlamında sözlüksel anlamını koruyarak kullanılmıştır ve *-mIş* ile aktarım işaretlenir. Ancak ikinci önermesel olayda *diye₂* tümleyicisi (complimentizer) alıntılama (quotation) yoluyla aktarım için kullanılan dil bilgisel bir unsurdur. Bu unsur, *-mIş* ile işaretlenen aktarımsal ifadeyi kapsamına alarak önermeye “hikâye ederler” ile söylenegelen ya da kuşaklar arası aktarım anlamını ekler. Tümleyici, *de-* eyleminin zarf-fil eki olarak dil bilgiselleşmesiyle oluşmuştur. Tietze

madde başı olarak aldığı *diye* < *de-(y)e* “diyerek” için “Söylenmiş, işitilmiş veya okunmuş bir şeyi aynen anlatmak için cümlenin içinde *diye* kelimesiyle biten bir ibare haline getirilir.” açıklamasını verir (2021: 404-405). Yani başkasından duyulan önermesel bilgiyi alıntılama yoluyla vermede kullanılan bir tümleyici işlevi üstelenir.

Örneklerde görüldüğü gibi *-mİş* ya da *İmlİş* kullanımlarının çevirisinde her zaman aktarımsal anlam yansıtılmaz. Bu, İngilizcenin genel eğilimleriyle ilişkilidir. Ancak tümcenin anlamından bilginin doğrudan elde edilemeyeceği anlaşıldığında bu durumun anlam kaybına neden olmadığı söylenebilir. Aktarımsal *-mİş* kullanımları örnek (11)’de geçmiş zaman olarak çevrilir. Sınırsonrasılık işlevinden dolayı bu çeviri uygun görünmektedir ancak sınırsonrasılıktan kaynaklanan kanıtsallık içeriği çeviride dilsel düzeyde kaybolur. Alıcıya edimsel olarak bilginin aktarıma dayandığı sezdirilir.

(11) *Belki sezmişsinizdir, babam beni çok sever. Benden önce üç oğlu olmuştur, ama Allah onların canını teker teker almıştır da ben kıza dokunmamıştır.*

“Maybe you’ve noticed that my father adores me. He had three sons before me, but God took them one by one and left me, his daughter.”

Yukarıda verilen “ben kıza dokunmamış” ifadesinde *-mİş* izlerden hareketle çıkarımsal ya da aktarımsal olarak yorumlanabilir. Ancak öncesinde yer alan önermesel iki bilgi açıkça aktarıma dayanmaktadır. Örnek (11)’de önermesel olaya konuşucunun tanık olamayacağı tümce sınırları içinde anlaşılabilir. Bu durum önermesel olayın içeriğiyle ilişkilidir. Anlam kaybını önleyen diğer bir durum ise tümce sınırlarını aşan bağlamda anlamın açık hâle getirilmesidir.

(12) *-Babanın öldüğünü sen ne biliyorsun? -Annem dün öyle dedi. Artık dönmeyecekmiş. Rüyasında görmüş.*

“-How do you know that your father is dead? -My mother said so yesterday. He won’t be returning. She saw him in her dream.”

Örnek (12)’de kanıtsallar dikkate alınmadan çeviri yapılır. Kaynak kişi açık bir şekilde verildikten sonra bu kişiden aktarım yapıldığı açıktır. Bu nedenle çeviride akıcılığı sağlamak ve anlaşılabilirliği kolaylaştırmak amacıyla bir karşılık verilmemiş olabilir. Anlam farklılığı açısından değerlendirildiğinde İngilizcede aktarımsal olduklarını işaretlememe, konuşucunun annesinden duyduğu bilgiye yönelik güven duyduğu ve önermesel bilginin sorumluluğunu aldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu da anlam farkı yaratır. Örneğin Türkçede bilginin kaynağı aktarım olması durumunda konuşucu “O dönmeyecek” ve “O dönmeyecekmiş” diyebilir. Epistemik yorumlamayla ilki inanma, ikincisi ise önermesel bilginin sorumluluğunu almama anlamlarını beraberinde getirir. İngilizce çeviride “she said; as she said” gibi bir kullanım aktarımsal yansıtılmaması benzer bir durumu ortaya çıkarır.

(13) *Bir büyük üstat Frenk nakkaşı ile başka büyük bir nakkaş ustası bir Frenk çayırında yürürler ve ustalık ve sanat üzerine konuşurlarmış. Karşılarına bir orman çıkmış. Daha usta olanı, ötekine şöyle demiş: “Yeni usüllerle resmetmek öyle bir hüner gerektirir ki” demiş, “bu ormandaki ağaçlardan birini resmettin mi, resme bakan meraklı buraya gelip, isterse o ağacı diğerlerinden ayırt edip bulur.”*

“A great European master miniaturist and another great master artist are walking through a Frank meadow discussing virtuosity and art. As they stroll, a forest comes into view before

them. The more expert of the two says to the other: ‘Painting in the new style demands such talent that if you depicted one of the trees in this forest, a man who looked upon that painting could come here, and if he so desired, correctly select that tree from among the others.’”

Örnek (13)’te aktarımsal *-mİş* ve *Imİş* anlatım tekniği olarak kullanılır. Bunlar İngilizce çeviride şimdiki zaman veya geniş zamanla karşılanarak olaylara konuşucu tanık olmuş gibi anlatılır. Türkçede hikâye anlatımında aktarımsal *-mİş* ve *Imİş* kullanımı, konuşucuyla olay arasında bir mesafe oluşturarak önermesel bilgiyi konuşucudan uzaklaştırır. Çeviride konuşucuya başkası tarafından söylenmek suretiyle kuşaklar boyu aktarılageldiği örnek (14)’teki gibi *once upon a time* kalıbıyla verilir:

(14) *Bir zamanlar Herat’ın kuzeyindeki dağlardaki kalesinde nakşa ve resme meraklı bir genç han yaşamış. Haremdeki kadınlardan yalnızca birini severmiş bu han. Deli gibi sevdiği bu güzeller güzeli Tatar kızı da hana aşıkılmış. Sabahlara kadar terleye terleye öyle çok sevişirmiş ve öyle mutluymuşlar ki hayatları hep böyle sürsün isterlermiş.*

“**Once upon a time**, to the North of Herat, in a mountain castle, there lived a young Khan who was fascinated with illuminating and painting. This Khan loved only one of the women in his harem, and this striking Tatar woman, whom he loved madly, loved him in return. They engaged in such bouts of lovemaking, sweating until morning, and lived in such ecstasy that their only wish was to live eternally.”

(15) *Doğu memleketlerinin birinde nakışsever mutlu ve yaşlı bir padişah varmış, yeni evlendiği güzeller güzeli Çinli karısıyla çok mutlu yaşamış.*

“**Once upon a time** in a country in the East there was an elderly Sultan, a lover of illustrations, illuminations and miniatures, who lived happily with his Chinese wife of unsurpassed beauty.”

Örnek (14) ve (15)’te aktarım yoluyla edinilen ve sözlü kültür içinde değerlendirilebilecek bir anlatım görülür. Kanıtsalların kullanımını çeviri ile karşılaştırdığımızda çeviride bir *once upon a time* ile bir çerçeve oluşturularak anlatı yapılandırılır. Devamında geçmiş zaman kullanımı, kullanılan kalıp ifadeden dolayı anlam kaybına yol açmaz. Türkçede *bir zamanlar ... -mİş/Imİş* kullanımı sözlü kültüre ait kalıplaşmış bir kullanımdır. Başında yer alan kalıp ifade değişebilir ancak dil bilgisel kanıtsallar anlatıyı zamandan ve mekândan uzaklaştırmak için zorunludur. Anlatıya kalıp ifade ve dil bilgisel kanıtsalla başlama, zaman geçişi sağlama ve olayı olgusal dışı dünyada konumlandırma gibi işlevleri yerine getirir. Bu işaretleme yapıldıktan sonra ise anlatı farklı zaman-görünüş ekleriyle yapılandırılabilir.

Eserde tespit edilen az sayıda *-mİş-(I)mİş*, sınırsonrasılık ve kanıtsallığın birlikte kullanımı olarak çözümlenebilir (bk. Menz, 2000: 109). Bu kullanım, *-mİş*’in Türkçede tamamıyla bir kanıtsala gelişmediğini sınırsonrasılık için kullanımının da devam ettiğini gösterir. Çeviri olarak “as people say” önerilebilir (bk. Bulut, 2000:174).

(16) *Gerçi imza atmamışmış bu nakkaş, ama harika resminde atın burnuna ustaca bir kusur yerleştirmişmiş ki farkedilsin.*

“True, this miniaturist **hadn’t** signed his name, but in his splendid painting, he’d **apparently** included a masterful variation in the horse’s nostrils to distinguish the work”

Örnek (16)'da ilk kullanım uzak geçmiş (past perfect tense) olarak çevrilirken ikincisi "apparently" sözlüksel işaretleyicisiyle karşılanır. Örneğin alındığı bağlamda, iki yüzyıl önce yazılmış bir eserden aktarım yapılıır. Bu yapıda, *-miş* ile olayın kritik sınırı aşıldıktan sonra ya da olay tamamlandıktan sonra olayın gözlemlendiği anlamı yüklenir ve *İmiş* bu kişiden duyulduğunu kodlar.

3.3.1. Sözlü geleneğin aktarımı

İncelenen eserde *yaşarmış*, *dermiş* gibi geniş zamanla çekimlenmiş fiil ve kanıtsal kullanımı yaygın görülür. Bu yapı, Türkçede sözlü geleneğe ait masal, hikâye gibi anlatılarda alışılmıştır. Masallardaki kalıp ifadelerde yukarıda da belirtildiği gibi *İmiş* aktarımsallığı bildirmekle birlikte olayları zamandan ve mekândan uzaklaştırdığından⁴ konuşur, kurgusal bir zaman ve mekân oluşturarak olayları bu alana yerleştirir. Türkçede *bir varmış bir yokmuş* ve Özbekçede *bir bar ekan bir yok ekan* karşılığı "once upon a time", Gagauzcada *bir vakitta varmış, bir vakitta yokmuş* karşılığı ise "ones upon a time, nonce upon a time" şeklinde verilir (bk. Menz, 2000: 109; Straughn, 2011: 80). Kanıtsallık çalışmalarında bu kalıp, kelime anlamlarına göre sözcük çevirisi yapılarak "there was and there was not" şeklinde *one be-NONFIRST not.be-NONFIRST* açıklamasıyla verilir (bk. Bulut, 2000: 161; Aikhenvald, 2004: 310-311). Dillerarası anlatılarda kullanılan kanıtsallığı değerlendiren Aikhenvald (2004: 311) Türkçedeki kalıbın geçmiş zamanla çevriminden hareketle kanıtsalı, zaman-görünüşle ilişkilendirerek ele alır. Ancak bu görüş, zaman-görünüşle ilişkili olmayıp yoruma dayalı bir görünüm sunar. Aktarımsal kullanımın öncesinde konuşucunun başkasından duymuş olma durumunu da içerdiği için bir geçmiş sezdirimi vardır.

Sözlü kültüre ait masallardaki kalıp ifade bir çerçeve şeklinde işlev görerek anlatının olgusal dünyada karşılığının olmadığını, konuşucu ile anlatı arasına mesafe koyarak konuşucunun kapsamsal anlamında ifadenin sorumluluğunu almadığını bildirir.

Örnek (14) ve (15)'in çevirisinde anlatının sözlü kültüre ait olduğu *once upon a time* ile işaretlenir. Ancak Türkçesinde *bir zamanlar* zarfı ve geniş zamanla kanıtsal kullanımı vardır. Bu nedenle iki örnek bu bölüme alınmamıştır. Örneklerde de görüldüğü gibi anlatının yapılandırılmasında sözlü tarih, hikâye ve masal türü anlatım tekniklerine başvurulur. Bu türler arasında (14) ve (15)'teki kullanımlar sözlü tarihle ilişkilendirilebilir. Örnek (17) ise masal anlatımını örneklendiren bir kalıp ifadeyle başlamaktadır:

(17) *Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir zamanlar bir payitahtın en büyük camilerinden birine, hadi diyelim ki adı Beyazıt Camii olsun, bir taşra şehrinde bir görgüsüz vaiz gelmiş. Adını belki saklamalı, mesela Husret Hoca demeli ona, ama başka ne yalan söylemeli, kalın kafalı bir vaizmiş bu adam. Ama kafasında ne kadar az çekirdek varsa dilinde de, maşallah, o kadar kudret varmış.*

"Once upon a time, long, long ago, in a faraway land, a brash cleric from a provincial town arrived at one of the largest mosques in a capital city; all right, let's call it the Bayazid Mosque. It'd be appropriate to withhold his name, so let's refer to him as "Husret Hoja." But why should I cover up anything more: This man was one bo-

neheaded cleric. He made up for the modesty of his intellect with the power of his tongue, God bless it.”

Eserde *evvel zaman içinde kalbur saman içinde* masal kalıbı (1) kez, buna karşılık *once upon a time* (7) kez kullanılmıştır. Kullanımlar genel olarak değerlendirildiğinde yazara özgü anlatıyı gerçeklikten uzaklaştıran ifadelerin aktarımında da bu kalıp ifadeye başvurulduğu görülür:

(18) *Her şeyin her şeyi tekrar ettiği ve bu yüzden yaşlanıp ölmek olmasa insanın zaman diye bir şeyin varolduğunu hiç farkedemediği ve âlemin de zaman hiç yokmuş gibi hep aynı hikâyeler ve resimlerle resmedildiği hem eski hem yeni bir zamanda, Fahir Şah'ın küçük ordusu, Selahattin Han'ın askerlerini, Semerkantlı Salim'in kısa tarihinde de anlattığı gibi, "perişan" etti.*

“**Once upon a time**, not so very long ago yet not so recently, everything imitated everything else, and thus, if not for aging and death, man would've never been the wiser about the passage of time. Yes, when the worldly realm was repeatedly presented through the same stories and pictures, as if time did not flow, Fahir Shah's small army routed Selahattin Khan's soldiers-as Salim of Samarkand's concise History attests.”

Örnek (18)'de yazar olgusalılık dışı dünyada bir zamana atıfta bulunmak için esere özgübir giriş kalıbı oluşturur. Buradaki kullanım farkı sözlü kültüre ait masallarda *evvel zaman içinde... Imİş/-mİş* görülürken, yazarın oluşturduğu olgusalılık dışı bildirimde eylem *-DI* ile çekimlenir. Bu durum, anlatıya gerçeklik katmak isteyen yazarın üslup özelliği olarak değerlendirilebilir. Çeviriye *once upon a time* kalıbının yerleştirilmesi, yazarın oluşturduğu ve anlatıya özgü giriş kalıbını İngilizcede geleneksel anlatım kalıbına taşımıştır. Bu kullanım bir taraftan anlaşılabilirliği kolaylaştırırken diğer taraftan çeviride yazarın üslup özelliklerinin kaybolduğunu gösterir.

3.4. Diğer kullanımlar

Sözlüksel kanıtsallık işaretleyicisi olarak eserde görünüşte karşılığı “apparently” kullanılmıştır. Güncel Türkçe Sözlük'te *görünüşte* zarfı, “Dıştan görüldüğüne göre, görünene inanmak gerekirse, görünene bakılırsa, zahiren” şeklinde tanımlanır. Ancak kullanım örneklerinde önermesel bilginin aktarıma dayandığını da bildirebilmektedir. Anlam değişikliğine uğrayarak sözlük birimin görsel alan için kullanılırken görsel olmayan bir anlam alanını kapsar hale geldiği açıktır. İngilizce karşılığı “apparently” ile ilgili incelemelerde de benzer bir anlam gelişiminden söz edilir. Chafe (1986) “it seems” ve “apparently” gibi kullanımların diğer alanlardan aktarımsallık bildirim için ödünç alındığını belirtir. Yine benzer şekilde İngilizcede *-ly* ile biten sözlüksel kanıtsalları ele alan Kemp (2018), *obviously, seemingly, clearly* kullanımlarını çıkarım ve varsayım olarak değerlendirirken *evidently* ve *apparently* kullanımlarını ayrı ayrı aktarım ve çıkarım olarak verir. İngilizcedeki işlevsel incelemelerde de ortaya konduğu gibi görsel algılamayla ilişkili sözlük birimlerin çıkarımsallığa gelişme eğilimi açıktır (Fransızca için bk. Rodríguez-Somolinos, 2017).

Aşağıda *görünüşte* ve *Imİş* ile işaretlenen aktarımsal ifadeler örneklendirilmiştir. Çevirilerinde ortak olarak “apparently” kullanılmıştır.

(19) **Görünüşte** bütün nakkaşhanenin ilgilendiği Surname için daha rahat çalışabil-
sinler **diyeydi** bu.

“This **apparently** came about so they could work more comfortably on the Book of
Festivities with which the entire workshop was involved.”

Örnek (19)'da aktarımsal bilgi için *görünüşte* ve buna karşılık “apparently” kullanılır. Sözlüksel işaretleyicilerin kullanımının çeviri için kolaylık sağladığı ve anlam kaybını ön-
lediği söylenebilir. İkidilli konuşucularda yapılan deneysel çalışmada da benzer bir durum
görülür (Tosun & Filipović, 2022: 746). Bu durum dil bilgisel kanıtsalların anlam içeriğinin
daha zor anlaşılmasıyla ve iki dilin tipolojik farklılıklarıyla açıklanabilir. Burada *diye* kullanımı
da kanıtsal anlamı yorumlamada önemlidir. Kanıtsallarla birlikte ifade “*bütün nakkaşhane-
nin ilgilendiği Surname için daha rahat çalışabilsinler* deniyordu ve konuşucu bunu duydu”
şeklinde okunabilir.

(20) *Kulak tırmalayan cırlak ve tiz bir sesi vardı. Elimdeki kabzası yakutlu ve kanlı
hançerin kendisinin olduğunu, yeğeni Şevket'in anasıyla birlik olup evinden çaldığını
söyledi. Bu da benim, gece evini basıp Şektire 'yi kaçıran Kara 'nın adamlarından oldu-
ğumu kanıtlıyormuş.*

“He had a shrill voice that clawed at one’s ears. He said that the bloody ruby-handled
dagger in my hand belonged to him and that his nephew, Shevket, and Shekure had
conspired to steal it from his house. This was **apparently** proof enough that I was one
of Black’s men who raided his house at night to abduct Shekure.”

(21) *O zaman onun haklı, haksız, mantıksız isteklerine (nakkaş resmettiği metni ruhun-
da hissetmeliymiş) katılmak için buraya gelmiş, bir yaz akşamüstü kırlangıç sürüleri
üzerimizde çılginca uçuşırken gösterişli bir havayla bana Fuzuli Divanı 'ndan okuduğu
mısraları sabırla dinlemişim.*

“One summer evening back then, as a concession to his understandable but illogical
desires-**apparently** a miniaturist ought to feel in his soul the text he’s illustrating-I
came here and patiently listened to him pretentiously recite lines from Fuzuli’s collec-
ted works as flocks of swallows fluttered above us in a frenzy.”

Örnek (20) ve (21)'de *Imİş* ile işaretlenen aktarım “apparently” ile çevrilir. Örnek
(20)'nin bağlamında kanıtsalın aktarımsallık ulamında kullanımı *söyledi* ile doğrulanmak-
tadır. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi *Imİş*, *-yor* ile çekimlenmiş bir önermeye eklen-
diğinde genellikle aktarımsallık bildirmektedir (bk. Aksu-Koç & Slobin, 1986: 161). Örnek
(21)'de de benzer şekilde parantez içinde “nakkaş resmettiği metni ruhunda hissetmeli” ifa-
desi dolaylılık altında aktarımsallıkla işaretlenir. İncelenen eserin çevirisinde de doğrulandığı
gibi İngilizcede aktarımsallığı işaretlememe eğilimi görülür (Chafe, 1986: 269). Ancak ese-
rin çevirisinde Türkçedeki dil bilgisel işaretleyici dikkate alınarak aktarımsal kanıtsallık için
“apparently” kullanımı anlam kaybını önler.

Sonuç

Edebî eserlerin çevirisinde kanıtsalların aktarımında sadece dil tipolojisi kaynaklı anlam kaybı olmaz, yazarın üslup özellikleri de tam olarak yansıtılamaz. Yazar, Türkçede aktarımsallığın yaygın kullanımı, sözlü kültür geleneğinde görülen kalıp ifadeler ve dilbilgisel işaretleyicileri kendi anlatım tekniklerine uyarlar. Ancak çeviriye bunlar yansıtılamaz, kullanılagelen standart karşılıklar verilir. Anlam kaybını önlemek amacıyla Türkçedeki dil bilimsel kanıtsallara eş değer olabilecek sözlüksel işaretleyiciler önerilebilir. Bu alandaki çalışmalarını da dikkate alarak *-mİş* ve *Imİş*'in çıkarımsal kullanımı için “apparently, seemingly, evidently, obviously”, aktarımsal kullanımı için ise “reportedly, allegedly, purportedly, supposedly” uygun olabilir.

Anlam kaybı özellikle aktarımsal kullanımlarda ortaya çıkar. Bu, İngilizcede aktarımsallığı işaretlememe eğilimiyle ilişkilendirilebilir. Bu tür ifadeler, genellikle kanıtsaldan önce yer alan görünüş-zaman işaretleyicisine göre çeviriye aktarılır. Geniş zaman ve *Imİş* kullanımları ise *çeviride geçmiş zaman ya da şimdiki zaman olarak verilir*. Aktarımsallığın çevirildiği kullanımlar için şu örnekler verilebilir: *I was told* “-yorlArmİş/-(I)rlArmİş”, “-ymİş”; *I have heard tell* “diye hikâye ederler”.

Türk masallarında anlatıyı olgusal dışı bir dünyada konumlandıran kalıp ifadeler *İngilizceye* “once upon a time” ile aktarılmıştır. Ancak yazarın esere özgü oluşturduğu benzer giriş kalıpları için de aynı kalıp ifadenin kullanımı anlaşılabilirliği artırırken yazarın üslup özelliklerinin çeviride kayba uğradığını gösterir.

Az sayıda örneği bulunan *-mİş-(I)mİş* kullanımı zamanla ilişkilendirilerek uzak geçmiş zaman (past perfect) olarak çevrilir. Bu yapının çevirisinde *Imİş* karşılığı *reportedly, allegedly* gibi zarflar ya da *as they say* gibi kullanımlar önerilebilir.

Sözlüksel işaretleyicilerin aktarımsallık için kullanımında “görünüşte” ve “apparently”nin birbirini karşılayacak şekilde benzer anlam alanlarına geliştikleri görülür: *görsel kanıt* > *işitsel* ve görsel kanıt. Bu nedenle aktarımsal ifadelerde birbirinin karşılığı olarak kullanımı uygun görünmektedir.

Notlar

- 1 Geleceğe, geniş zamana ya da geçmişe atıfta bulunabilir.
- 2 Bu çalışmada konuşucunun bakış açısı, geniş anlamda konuşucunun kanıtsal seçimini ve kanıt erişimini kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Kanıtsalların deiktik özelliklerinden dolayı konuşucu ve kanıt arasında zamansal ve mekânsal ilişki, konuşucunun kanıtsal kullanım kullanmaması ya da kanıtsallar arasındaki tercihi, öznellik ve konuşucunun bakış açısı olarak yorumlanmıştır.
- 3 Türkçede “anlaşılan” da genel olarak tümce başında yer alarak kanıtsallık bildirimini için kullanılır ancak derlemde bu işlevde kullanımına rastlanmamıştır.
- 4 Aikhenvald (2004: 310-311), bu kullanımı “bitmemişlik kanıtsalı” [= nonfinished evidential] olarak verse de burada *İmiş* zamanla ilişkili değildir (bk. Mansuroğlu, 1953: 350; Csato 2000: 35). Kanıtsallığın deiktik özellikleri nedeniyle olayın geçmişte algılanması eğilimi vardır. Örneğin “Elma tatlıymış.” *miş* ile işaretlenmiştir. Elmanın tadının tecrübe edilmiş olması ya da başkasından duyulması söz konusudur fakat geçmişte olarak algılanması kanıtsalın yer ve zamanla ilişkisinden kaynaklanır.

Research and Publication Ethics Statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Contribution rates of authors to the article: The authors in this article contributed to the 100% level of preparation of the study, data collection, and interpretation of the results and writing of the article.

Yazarların makaleye katkı oranları: Bu makaledeki yazarlar %100 düzeyinde çalışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Ethics committee approval: The present study does not require any ethics committee approval.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Financial support: The study received no financial support from any institution or project.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aikhenvald, A. (2004). *Evidentiality*. Oxford: University Press.
- Aikhenvald, A.Y. (2018). Evidentiality, the framework. (A. Y. Aikhenvald, Ed.) *The Oxford handbook of evidentiality içinde* (1-43). Oxford University Press.
- Aksu Koç, A., Slobin, D. I. (1986). Psychological account of the development and use of evidentials in Turkish (W. Chafe, J. Nichols, Ed.) *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology. volume XX içinde* (159-167). Ablex Publishing Corporation.
- Blanco, M. P. (2020). Evidentials adjectives in English and Spanish journalistic opinion discourse. *Journal of Pragmatics*, Volume 170, 112-124.
- Bulut, C. (2000). Indirectivity in Kurmanji. (L. Johanson, B. Utas, Ed.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages içinde* (147-184). Mouton de Gruyter.
- Chafe, W. (1986). Evidentiality in English conversation and academic writing. (W Chafe, J. Nichols, Ed.), *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology, volume XX içinde* (261-272). Ablex Publishing Corporation.
- Csató, É. Á. (2000). Turkish miş and imişitems. Dimensions of a functional analysis. (L. Johanson, B. Utas, Ed.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages içinde* (29-44). Mouton de Gruyter.
- Csató, É. Á. (2009). Rendering evidential meanings in Turkish and Swedish. (É. Á. Csató vd. Ed.) *Turcological letters to Bernt Brendemoen içinde* (77-86). Novus.
- Curnow, T. J. (2002). Types of interaction between evidentials and first-person subjects. *Anthropological Linguistics*, Vol. 44, 2, 178-196.
- Demir, N. (2012). Türkçede evidensiyellik. *bilig* 62, 97-118.
- Dwyer, A. (2000). Direct and indirect experience in Salar. (L. Johanson, B. Utas, Ed.) *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages içinde* (45-60). Mouton de Gruyter.
- Ernst, T. (2007). On the role of semantics in a theory of adverb syntax. *Lingua* 117,1008-1033.
- Fetzer, A., Oishi, E. (2014). Evidentiality in discourse. *Intercultural Pragmatics*, 11(3), 321-332.
- Friedman, V. (2018). Where do evidentials come from?, (A. Y. Aikhenvald, Ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality içinde* (124-147). Oxford University Press.
- González, M., vd. (2017). Epistemic and evidential marking in discourse: Effects of register and debatability. *Lingua*, Volume 186-187, 68-87.
- Göksel, A. & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Johanson, L. (1996). On Bulgarian and Turkic indirectives. (N. Boretzky, W. Enninger, T. Stolz Ed.) *Areale, Kontakte Dialekte, Sprache und ihre Dynamik in mehrsprachigen Situationen içinde* (84-94). Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Johanson, L. (1998). Zum Kontakteinfluss türkischer Indirektive. (N. Demir, E. Taube, Ed.) *Turkologie heute-Tradition und Perspektive: Materialien der dritten Deutschen Turkologen Konferenz içinde* (141-150). Harrassowitz.
- Johanson, L. (2000). Turkic indirectives. (L. Johanson, B. Utas, Ed.) *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages içinde* (61-87). Mouton de Gruyter.
- Johanson, L. (2002). *Structural factors in Turkic language contacts*. Curzon.
- Johanson, L. (2003). Evidentiality in Turkic. (A. Y. Aikhenvald, R. M. W. Dixon, Ed.) *Studies in evidentiality içinde* (273-290). Benjamins.

- Johanson, L. (2018). Turkic indirectivity. (A. Y. Aikhenvald, Ed.) *The Oxford handbook of evidentiality* içinde (511-525). University Press.
- Kemp, L. (2018). English evidential *-ly* adverbs in main clauses: A functional approach. *Open Linguistics*, 4(1), 743-761.
- Kozintseva, N. (2000). Perfect forms as a means of expressing evidentiality in modern eastern Armenian. (L. Johanson, B. Utas, Ed.) *Evidentials: Turkic, Iranian and neighbouring languages* içinde (401-418). De Gruyter Mouton.
- Lazard, G. (2001). On the grammaticalization of evidentiality. *Journal of Pragmatics* 33, 359-367.
- Mansuroğlu, M. (1953). -miş ekinin fonksiyonları. (O. Turan vd. Ed.) *Fuat Köprülü Armağanı* içinde (345-350). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Matthews, G. (1965). *Hidatsa syntax*. Mouton de Gruyter.
- Menz, Astrid (2000). Indirectivity in Gagauz. (L. Johanson, B. Utas, Ed.) *Evidentials. Turkic, Iranian and neighbouring languages* içinde (103-114). Mouton de Gruyter.
- Nuckolls, J., Michael, L., (2012). Intraduction: Evidentials and evidential strategies in interactional and socio-cultural contexts. *Pragmatics and Society* 3/2, 181-188.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge University Press.
- Plungian, V. A. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33, 349-357.
- Rentzsch, J. (2010). Why Turkic DI is not [+PAST]. (M. Kappler, M. Kirchner, P. Zieme, Ed.) *TransTurkic studies. Festschrift in honour of Marcel Erdal* içinde (267-279). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Rodríguez-Somolinos, A. (2017). From visual perception to inference in the French evidential markers *il m'est avis que*, *apparemment*, and *il paraît que*. *Journal of Historical Linguistics* 7:1-2, 111-133.
- Slobin, Dan I., Aksu, A. A. (1982). Tense, aspect and modality in the use of the Turkish evidential. (P. J. Hopper, Ed.) *Tense-aspect, between semantics & pragmatics* içinde (185-200). John Benjamin.
- Söderqvist, E. B. (2020). Evidentiality in gendered styles in spoken English. *ICAME Journal*, 44 (1), 5-35.
- Straughn, C. A. (2011). *Evidentiality in Uzbek and Kazakh* [Yayımlanmamış doktora tezi]. The University of Chicago.
- Tekin, T. (1968). *A grammar of Orkhon Turkic*. Mouton & Co., The Hague.
- Tietze, A. (2021). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati*, 2. cilt. (E. Yılmaz, N. Demir, Ed.). TÜBA.
- Tosun, S., Filipović, L. (2022). Lost in translation, apparently: Bilingual language processing of evidentiality in a Turkish-English translation and judgment task. *Bilingualism: Language and Cognition*, 25 (5), 739-754.
- Tournadre, N., Lapolla, R.J. (2014). Towards a new approach to evidentiality: Issues and directions for research. *Linguistics of the Tibeto-Burman area*, 37, 240-263.
- Üzüm, M. (2022). Birinci kişi katılımı bağlamında Mehmet Âkif Ersoy'un eserlerinde kanıtsallığın görünümü. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Yüreklere Akif, Dillerde Hürriyet Özel Sayısı*, 73-90.
- Üzüm, M. (2023). The development and functions of the inferential marker *chog'i* in Uzbek. *Acta Linguistica Academica*, 70 (1), 109-138.

- Üzüm, M., Gökter Gençler, B. (2021). Türkçede belirteçlerin işlevleri ve sözlük tanımları: özetle, basitçe, açıkçası, açıkça. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (4), 2757-2779.
- van der Auwera, J., Plungian, V. A. (1998). Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79-124.
- Willet, Thomas (1988). A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality. *Studies in Language* 12, 51-97.
- Yıldırım, F. (2018). *Bayırbucak Türkmen ağzı*. Karahan Kitabevi.
- Zymner, R. (2020). Evidentiality in linguistics and rhetoric. (M. Fludernik, M. Ryan, Ed.) *Narrative factuality: A handbook* içinde (287-294). De Gruyter.

Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).